

rendszer világossága. Az a nagyvonalú áttekintőkészség, ahogy Szabolcsi rávillant egy-egy korszak Európájára, világtérképére, s kiválasztja azokat a zenei formákat, melyek legdinamikusabban fejlődnek az adott korban. A melódia útját követi, ahogy fokról fokra bonyolultabb formákat keresve, az egyszólamúság első változataitól eljut végül a többszólamúságnak olyan csodálatos példáihoz, mint Bach vagy Beethoven. Szabolcsi Bence egyéniségéhez, kutatói magatartásához is közel áll az a fajta szemléletmód, mely mindig a csúcokra tekint, s folyvást azt az utat kutatja, mely a bércekre

visz. Az út maga is fontos, de az igazán felemelő az a pillanat, amikor végül is felér az ember az utolsó kiszögellésre s ott vetve meg lábát tekint vissza a hegyoldalra.

Szabolcsi Bence kitűnő kalauz egy ilyen hatalmas úton. Pontosan tudja, hová érdemes erőnk megfeszítésével törekednünk, s melyek csak a pontok, ahonnan nem nyílik kilátás semerre sem. Olyan vezető ő, aki példát mutat, ideálokat ad, s közben szinte észrevétlenül példaképpé lényegül ő maga is.

(R. L.)

KALANDOZÁS CHOPIN VILÁGÁBAN*

1830 novemberében hagyta el Chopin Lengyelországot. Szívében visszhangzott még a férfikarra és gitárkíséretre írt kantáta néhány sora, melyet tanára vezetésével énekeltek el lengyel barátai búcsúztatóul: „Bár elhagytod drága földünk, szíved ittmarad közöttünk?” S annál inkább ottmaradt a szíve, mennél többet kellett szenvednie Bécsben, ahol pedig alig egy éve még a zenei világ ünnepeit kedvence volt. Most, amikor szűksége lenne segítségre és megértésre, értetlenséget, idegenkedést tapasztalt mindenünnen. Kedvtelve idézik előtte a német „aranymondást”: „Von Polen ist nichts zu holen”. Pirulva hallgatja egy gazdag polgár szellemességét: „Der liebe Gott hat nur einen Fehler gemacht, dass er die Polen geschafft hat...” Pénze elfogy, kesernyés leveleket ír apjának „utánpótlásért”. Ugyanakkor személyes tanúja az európai Sturm und Drangnak, mely talán épp a sokat szenvedett lengyel értelmiségiek szívében visszhangzik legdöngőbbben. Legalábbis erről árulkodik a h-moll scherzo, első lépés egy új műfajban, mellyel eddig nem próbálkozott, de melynek nagy példái ott lebeghettek szeme előtt Beethoven és Schubert műveiben.

Ez a scherzo már címével is megdöbbenhetette azokat, akik Chopintól súlytalan, lebbenő könnyedségű műveket vártak. Tragikum rejlik benne, s ugyanakkor lépten-nyomon tetten érhető olyan motívumok is, melyek igazán csak lengyel fül számára nyílnak ki. A lélek mélye, a hazátlan ember kétsé-

gei örvénylenek a scherzóban, de felvillan benne a lengyel karácsony idilli képe is hasonlóan egy Wyspianski-képen látottakhoz: „...mélyen bent a lakásban kis hálószoba látszik, a mennyezetről aláfüggő, gyertyafényben úszó, csillogó karácsonyfával. A bölcső fölé hajló anya mellét kínálja a csecsemőnek, miközben karácsonyi éneket dúdol, s annak ütemére ringatja a bölcsőt.”

De döbbenetet keltett a scherzo záró részének hatszor ismétlődő híres akkordja is, mely oly híven vall zeneszerzőnk viharzó, tétova érzelmeiről. Ez a hatszor ismétlődő akkord felháborította a hallgatók egy részét, csodálkozó vállvonogatásra készítette a másikat. Nem értették, nem akarták megérteni, mi rejlik e tragikusan szaggatott világ legmélyén.

Ránki Dezső kitűnő Chopin-játékos. Pedig Chopint jól játszani talán a legnehezebb dolog. Hiszen minden művének minden taktusához kommentárok, értelmezések sora olvasható. Hogy milyen mélyre hatoltak az elemzők világában, arról híven árulkodik Gide-nek egy ingerült följegyzése a 3. scherzo előadásával kapcsolatban: „Nem vesződm többé annak az előnynek a kutatásával, amelyet a virtuózok abban vélnek megtalálni, hogy presto játsszák azt a nyolcad-esőt, amely egyenlő időközökben lép közbe a 3. scherzo középrészének komoly és titokzatos koráljában. Ezt a futamot pontosan a korálhoz vett tempónak a ritmusában kell játszani, vagyis a jelölés szerint; nem késéssel s nem hirtelen lendülettel, mintha rugó lökésére indulnánk. Szélid és langyos eső ez, mögötte ott nevet már a szivárvány.

*Chopin: 4 scherzo (Előadja: Ránki Dezső; Hungaroton SLPX 11773) — f-moll zongoraver-seny, Krakowiak. (Előadja: Falvai Sándor; H ungaroton SLPX 11815)

Minden sietség nélkül játsszuk."

Nos, ez a szivárványos fény delejes erővel vonja be mindvégig Ránki Dezső Chopin-játékát, s ha a szivárvány fényei olykor kopottak is a gyengébb lemeztechnikai kivitelezés jóvoltából, azért egy pillanattig sem vitás, hogy a zongoraművész nagyon komolyan vette feladatát, s igyekezett minél hívebben megszólaltatni e tragikus tündérvilág minden árnyalatát.

Az f-moll zongoraverseny és a Krakowiak szintén fénylő, lebennő tökéletességgel szólal meg Falvai Sándor keze nyomán. Igaz, Chopin versenyműveinek

zenekari kísérete nem valami igényes, de azért az itt hallhatónál mindenesetre igényesebb (a Budapest Filharmóniai Zenekart Kórodi András vezényli). Annál örvedetesebb, hogy a zongora nemcsak uralkodik, ahogy e művek tolmácsolásában megszoktuk, hanem a maga eszközeivel közvetíti egy mélyen humánus szellemiség örökké időszerű — (épp akkor időszerű, ha nem értelmezik korszerűen, mint egy időben az „objektív iskola” tagjai tették oly lehangoló eredménnyel) — és emberi üzenetét.

(R. L.)

A HAJDANI BELVÁROS

Thurzó Gábor kitűnő és megrendítő új könyvét* olvasva egy réges-régi emlék villan fel bennem. Vége volt a második világháborúnak. Budapest épp hogy ocsúdott félelmes kábulatából. Megkezdődött a romok takarítása s a veszteségek számba vétele. Egy tavaszi nap én is elmentem apámmal a Belvárosba. Ezek a régi házak, kis utcácskák nem szenvedtek annyit. Az élet is hamarabb tért vissza a régi kerékvágásba. Az üzletek egyelőre a kirakatokon keresztül működtek, s a legkülönbözőbb dolgokat lehetett kapni, mintha újraéledt volna a hajdanvolt cserekereskedelem. A Duna-partot elhagyva zegzugos közökön át jutottunk a Váci utcába. Már messziről lehetett érezni a frissen sült kenyér csodálatos illatát. „Várjatok” — mondta Thurzó, és leszaladt a boltba. Hamarosan visszatért, hatalmas kenyeret cipelt a hóna alatt. „Anyám küldi. Vigyék haza. Jó lesz néhány napra.” Mentünk át a pontonhídon, aztán a mind sötétebbé váló budai utcákon. Apám cipelte a kenyeret, időnként letört belőle egy darabot, és odanyújtotta. Sem azelőtt, sem azóta nem ettem olyan jóízú kenyeret.

Aki belvárosi volt, ismerte a Rutterschmidt kenyeret. És ismerte az özvegyet is, négy fiú anyját, aki ünnepnapokon széleskarimájú kalapban indult misére, a piaristákhoz. Karácsonykor és húsvétkor a fűrge inasok illatozó kosarat vittek az atyáknak, péksütemények, remeklések dombbá magasodó csodáit. Hétköznapokon pedig kérlelhetetlen rendet tartott a keménykezű asszony. Nem

félt soha senkitől. Csak a magánytól. Férje halála után magára húzta a család biztonságot kapuját. Egyetlen kalandja volt, egy udvarlója, de később erről is kiderült, hogy szélhámos. Ezt a már-már anekdotába illő figurát idézte Thurzó Gábor *A brazilai kőrő* című kisregényében, s idézi most is, az *Egyedül maradtunk* epizódjában. Az új epizód azonban alig emlékeztet a régre. Ebben mindent bevon az emlékezés szelíd nosztalgiaja s valami szavakkal szinte megfogalmazhatatlan szomorúság. A régi Belvárost búcsúztatja, anyja emlékét idézi. Ahogy eltűnik mellőle egy megszokott, ráncos, öreg arc, úgy válik ő is egyre magányosabbá, kifosztottabbá. Immár egyedül lakik a Váci utcai lakásban. Reggel, ha kinyitja a spalettákat, nem a régi kis üzletek néznek vissza rá, hanem egészen újak, új emberekkel, akik a „művész úr”-at ismerik benne s nem emlékeznek már a rövidnadrágos kisleányra, aki a nagy ünnepeken anyjával és testvéreivel kikocsizott Budára, és számlálatlanul ette a habos süteményt.

A téma, a lassan múltba enyésző városrészek meghiúsult visszaélődése leginkább Krúdyra emlékezteti az olvasót. Thurzó Gábor legfontosabb előzménye azonban mégsem ő, hanem Kosztolányi és Márai Sándor. A *Bölcsőtől a koporsóig* világát támasztja föl ő is, s ugyanolyan vágyakozó szeretettel tud szólni a hajdani családról, mint Kosztolányi a sajátjáról. Még az apa alakja is hasonló kettejüknél: Kosztolányi is félve és szeretetére vágyakozva idézte a titokzatos apát, és mindig attól rettegett, hogy egyszer valami szerencsétlen-

*Thurzó Gábor: *Belváros és vidéke* (Magvető, 1977)